

SCHEDIUS-EMLÉK

A BUDAPESTI ÁG. HITV. EVANGÉLIKUS
FŐGIMNÁZIUMBAN 1925. MÁJUS 22-ÉN,
PÉNTEKEN, AZ ISKOLA ALAPÍTÓJÁNAK,

SCHEDIUS LAJOSNAK

EMLÉKEZETÉRE TARTOTT HÁLAÜNNEPEN

FELOLVASTA

Dr HITTRICH ÖDÖN

A FŐGIMNÁZIUM TANÁRA ÉS E. I. IGAZGATÓJA.

BUDAPEST, 1925.

Ítj. Kellner Ernő könyvnyomdája, V. ker., Csáky-utca 10. szám.

62064

Schedius Lajos.

A főgimnázium dísztermében rendezett ünnepély bevezetéseül az ifjúsági énekkar előadta Révfy: Magyar nóta című műdalát Morascher Hugó énektanár vezetése alatt. Ezután Schmidt Ádám V. o. tanuló szavalta el Tompa Mihály: Mult, Jelen, Jövő című költeményét. Majd Dr Raffay Sándor bányakerületi püspök úr tartott ünnepi megnyitó beszédet. Következett Dr Hittlich Ödön igazgató felolvasása Schedius Lajosról. Utána Farkas László VI. o. t. adta elő Bárd Miklós: Csak megvirrad! című költeményét. Az ünnepélyt az énekkar fejezte be a Himnusz eléneklésével.

E füzet nyomtatási költségeit főgimnáziumunk 1905-ös maturánsai adták össze 1925. június 6-án tartott 20 éves találkozójuk alkalmával, hogy ezzel is jelét adják szeretett iskolájuk iránti hálájuknak.

Mélyen Tisztelt Ünnepi Vendégeink!

Kedves Ifjúság!

Bányai ág. hitv. ev. egyházkerületünk Dr Raffay Sándor püspök úr kezdeményezésére az 1924. évben (jkv. 20. pont) kívánatosnak jelentette ki, hogy az egyes tanintézetekben a jötevők emlékét háláünnepeken örökítsék meg; az ugyanezen évben tartott egyetemes gyűlés is foglalkozott e javaslattal (jkv. 68. pont) és elhatározta, hogy az iskolákban, az illető iskolák által meghatározandó napon és módon az iskola, illetve általában az egyház jötevői, kiváló történeti nagyságai emlékére háláünnep tartassék s ez alkalommal felváltva egy-egy kiváló emberünk működéséről részletesebben emlékezzenek meg.

A régebbi időkben gimnáziumainkban megvolt ez a kegyeletes szép szokás; a mi iskolánk előljárósága már 1853. április 19-én is hozott ilyen értelmű határozatot, ez azonban az idők folyamán sajnálatos feledésbe merült. (Főgimn. Tört. 144. l.)

Elődeink szellemében járunk el tehát, midőn most első ízben megtartjuk háláünnepünket. S ez első ünneplésre ki volna méltóbb, mint Schedius Lajos, iskolánk alapítója.

Nem mi nevezzük őt iskolánk alapítójának, mert ezt a megtisztelő címet részére megállapította az 1840. évben Szeberényi János, akkori bányakerületi superintendens által tartott canonica visitatio, melynek jegyzőkönyvében a következők olvashatók: Sub actu visitationis sequentia sunt constituta: 5.º Memoriae causa consensus in actu visitationis constitutus cum pietate recognoscit praecipuum auctorem et conditorem Gymnasii fuisse Magnificum Dominum Consiliarium Lud. Schedius, cuius facti memoriam etiam grata mente posteritas recolet.

Mi vagyunk az az első ízbeli posteritas, melynek — úgy érezzük — kedves kötelessége, hogy kegyelettel emlékezzék meg az alapítóról.

Még azt is meg kell indokolnunk, hogy miért tűztük éppen május 22-ére az emlékezésnek ezen hálás ünnepét.

Dr Tavasy Lajos, iskolánk egykori jeles igazgatója az általa kiadott nevelési emléklapok ötödik füzetében, a 147. lapon a következőket írja:

„Schedius-nap a budai hegyeken.
(Május 22-én, 1847-ben.)

A megboldogult nesztor-tanár, kir. tanácsos, id. Schedius Lajos, különösen élte utolsó éveiben, minden évben egypárszor, maga mellé vevén néhány ifjabb barátját és kedves tisztelőjét — akik közé a pesti prot. tanoda tanárait őszinte indulattal számíthatni, nem vala éppen legcsekélyebb öröme — azokkal kedvező tavaszi vagy nyári napon ki szokott volt rándulni a budai hegyekre, hol egész, hol pedig csak fél-fél napra, már amint a körülmények engedték. Az ily sétálási kirándulásoknak, különösen egyike, állandó napon is tartaték, ú. m. május 22-én. E nap volt az elhúnytak tanári hivatalába lépésének (1792-ben) nevezetes emléknapja. S így történt volt 1847-ben is, hogy az öreg úr lelkesítő társaságában ballagtanak bérctől-bércre és völgyből-völgybe, az említett intézet tanítói. E napikirándulásnak célja a „Virányos“ (Zugliget) volt. E vidéknek egyik dísze, ama százados hársfa, mely túlesik az „Isten-szemen“ és innen a „Mátyás-csurgón“. Itt pihentek meg a természetimádók is ősz szellemvezérük oldalán. Ő ilyenkor vagy emlékezete gazdag éltitárából szokott volt némelyeket közleni, vagy pedig felolvasni valamely közérdekű cikket, részint saját dolgozatiból, részint pedig tudományos folyóiratokból. S ily alkalommal történt, amidőn éppen a hegy mögé vonula már az alkonyodó nap, a fák legmagasb tetőit és lombjait és a távol hegyeket arannyal szegélyezvén, és a hegyek tövént túl a Dunán elterülő ifjú Pestet sugártengerben fürösztvén, — ily alkalommal történt, hogy felszólala alulírt, az itt közlött szavakban egyszersmind hú társai érzelmét is tolmácsolván... Igaz, hogy az ilyen közlemény, egészen egyéni tiszteletnek és személyi vonzalomnak az ömlevénye és tanusítványa, de amennyiben az Elhúnytat dicsőíti inkább, mint a nyilatkozókat, szabadjon azt is adatul nézni a Megboldogultnak soknemű és sokoldalú szellemi hatásából; adatul, mely azt árulja el, mint tudott az Öreg még 79-ik évében is éltének, bot és egyébkinti támasz nélkül hegyekre mászni, mint foná ilyenkor az ifjabbakat karjaira, s mint vallá be — mint valódi bölcs — éppen a természet nyílt kebelén, saját maga mély kebelének titkait. Ily napokat és így, ritkán élvez más ősz, ha csak oly míveltség és kibékülés nem hordozza lelkét, amilyen vala Schediusban. Hogy ezen adat is, legalább azokra nézve, akik ilyenkor az ő lelkes kíséretében lehetének — elfeledhetetlen emlék lesz, arról nincs okom kétkedni — bármit tartásának is a felül mások... A hárs még áll, a forrás még csergedez, csak a vezér távozott, de a szívnek emlékforrása csergedezni fog, míg szelleme él. Őrizzük meg emlékezetét a jóknak, hisz az ő emlékezetök a mi éltünk emlékezetének gazdagsága.“

Azért tartjuk mi az ő emlékünnepeét a mai napon, mert ez a nap Schediusnak is kedves emléknapja volt.

Tavasy akkor tartott beszédében örömét fejezte ki a 79 éves tudós előtt, hogy azt a napot vele élvezhetik a szabad természetben, pedig az előző télen még aggódtak, hogy együtt ünnepelethetik-e e napot mesterükkel. Schedius pesti egyetemi tanárságának 55-ik évfordulóján rándult ki a kis baráti kör, melyben a hú tanítványok nevében szóló Tavasy Schedius félszázados működését hatalmas élőfához hasonlította, melyen tanítványai az ő szellemfájának ágai és az ő gondolatjaik ez élőfának levelei. Ötvenöt év tanítványait szerette volna a szónok mind a két magyar hazából összehívni, kiknek számok az erdő fájaival vetekednék. Ilyen hatalmas férfiú volt az, akiről ez alkalommal meg fogunk emlékezni.

Schedius Lajos született Győrött 1768. december 20-án, meghalt 1847. november 12-én. Előkelő nemesi családból származott; felsőbb tanulmányait a pozsonyi evang. lyceumban kezdte, a soproniban folytatta s a göttingai egyetemen fejezte be. Göttingában jó hírt szerzett a magyar névnek, amit maga Kazinczy Ferenc bizonyít, aki egyik levelében¹ Kis Jánosról szólva azt írja, hogy „midőn Göttingában tanult, azt mondták a' Professorok, hogy soha még ott oly nagy reményű négy magyar egyszerre nem volt, mint az akkoriak, tudniillik Kis János és Németh László egy szobában, Schedius Lajos és Liedemann Márton egy másikban, ugyan azon egy háznál. (Liedemann ekkor lőcsei Prof., Schedius Aesthet. Prof. az Universitásnál Pesten.)“. Göttingában a theologiai tanulmányok mellett filozófiai és filológiai tanulmányokkal is foglalkozott; a híres Heyne vezetése alatt levő filológiai szemináriumnak is tagja volt. 21 éves korában sok versenytársa között ő nyerte el a theologiai fakultás nagybritanniai királyi pályadíját *Commentatio de sacris opertis veterum Christianorum* című dolgozatával. 1791-ben tért vissza hazájába, ahol tudományos híre már annyira megelőzte, hogy I. Ferenc király 19 pályázó közül őt nevezte ki az esztétika üresedésben levő egyetemi tanszékére, melyen azután 55 évig a legszebb sikerrel működött. Az egyetemen éveken át tanította díjtalanul az akkor még elhanyagolt görög nyelvet és irodalmát, valamint a pedagógiát. Egyetemi praelectiói nagyhatású szabad előadások voltak s ezekkel hallgatóira mély benyomást gyakorolt. Szemere Pál Kazinczyhoz intézett egyik levelében² attól tartva, hogy az *insurrectio* miatt tanulmányait abba kellene hagynia, ezt írja: „De ha most félbe hagyom a pályát, ha Schedius letzkéjítől elvonnak, desperálnom kell“.

A művelt nyugatról elmaradt hazájába tért lelkes ifjú előtt a tevékenységre igen sok irányban kínálkozott bő alkalom s munkaszerető lelke fáradalmat nem ismerő buzgósággal vezette oda, ahol önzetlen munkára volt szükség. A pesti evangélikus egyház a hitbuzgó férfiút előbb jegyzőjévé, majd iskolafelügyelőjévé választotta. De 1792-től 1847-ig nem volt hazánkban a közművelődésre, tudományosságra, jótékonyosságra irányuló mozgalom, amelyben ő

derekasán részt nem vett volna. Kármánnal résztvett az Uránia előkészítésében, úgyszintén az Akadémia és egy természettudományi társulat alapításában.³ Az Akadémiának kezdettől fogva tiszteletbeli tagja, a Kisfaludy-Társaságnak pedig alelnöke volt. Írt német alkalmi költeményeket, adott ki görög nyelvtant, latin nyelven írt esztétikát, Magyarország pontos térképének elkészítésére is kiváló gondja volt. Magyarországnak és Erdélynek általa két ízben kiadott térképe a cartographiának azon időben készült remeke; ennek ügyében beutazta az ország majdnem összes vidékeit, nagy levelezéssel és óriási előkészüléssel dolgozván a kiváló munka megvalósításán. A gyönyörű térkép 9 nagy folió-ívből álló, Bécsben Hyrtl által készített díszes kivitelű rézmetszet. Foglalkozott nőegyleti és emberbaráti intézményekkel, gyorsírással, selyemhernyótenyésztéssel, gyapotcserje-ültetéssel, sőt még elektromos lámpa készítésével is. Az ország legerősebb családjai gyermekeik nevelése és taníttatása ügyében többnyire ő hozzá fordultak tanácsért is, sőt sokan az ő házába is adták gyermekeiket, akikből derék polgárokat nevelt. Nem csoda ilyen körülmények közt, ha Wurzbach biográfiai lexikona azt írja róla, hogy a magyarok alig mutathatnak fel honfitársaik közt — Széchenyit sem véve ki — valakit, aki életfeladatát, hogy embertársainak minden oldalú javát nemesbítés által előmozdítsa, olyan energikusan fogta volna fel és hajtotta volna keresztül, mint ő. Erre vonatkozólag Jánosi Bélával⁴ mi is elismerjük, hogy e szavakban óriási túlzás van, mindamellett bizonyos, hogy a szerény viszonyok közt munkálkodó tudós tudományos képzettségével, nyelvismeretével, európai műveltségével és tapasztalataival hivatott volt arra, hogy a mai magyar műveltség alapvető munkáiból kivegye részét.

Élete végéig nagy tekintélyben és tiszteletben részesült, de nemes céljai után való törekvése mellett része volt keserőségekben, fájdalomban is, de a viszonyok okozta nehéz helyzetekben is mindig tisztességesen állta meg helyét.

Eleinte, Kármánnal érintkezve, a nyugati műveltséget akarta meghonosítani hazánkban.⁵ Úgy látszik, az újkori eszmék Schediust is nagy mértékben áthatották, mert 1795-ben a Martinovics-féle összeesküvés néhány tagjával szoros baráti viszonyban volt, így Szentmarjay Ferencsel, Óz Pál ügyvéddel, akiket kivégeztek és Abaffy Ferenc alispánnal, aki fogságba jutott. Schedius is gyanúba keveredvén, egy ideig felügyelet alatt volt. E komoly, veszedelmes dolgok mély hatással lehettek az ifjú tudósra, aki ettől az időtől fogva óvatos lett s túlzott nemzeti törekvésektől lehetőleg tartózkodott.⁶ Azelőtt Kármán híve volt, aki a magyar nyelvet „alkotmányunk palladium“-ának nevezte, később Schediusban az átélt megrendítő események folytán csökkent a magyar nyelv iránti lelkesedés, többnyire németül és latinul írt és működött. Virág Benedek Kazinczyhoz intézett levelében⁷ fájjalja azt, hogy Schedius egy ízben gróf Széchenyi előtt úgy nyilatkozott, hogy a magyar nyelv

incapax culturae, a művelődésre alkalmatlan s hogy az ifjaktól azt hallja, hogy többnyire német auctorokat viszen praelectióira. A nyelvújítási harcban a mérsékelt irány híve volt. Kazinczy eleinte nagyrabecsülte, de később, midőn azt tapasztalta, hogy nem helyesli teljes mértékben eljárását, elfordult tőle, sőt gúnylódott is felette némely levelében.

Kazinczy Schediushoz intézett levelében,⁸ melyben arról értesíti, hogy fordításait Liedemann által küldi, így ír neki: „Óhajtanám, minek előtte a' benne lévő fordítások sajtó alá kerül-nének, annak a' férjfinak érteni felőlök itéletét, a' ki a' maga izlését a' Külföldiek' legszebb műveik körül képztette és a' ki — úgy hiszem — érzi, hogy a' Mesterségek dolgában csak úgy fogunk elébb haladhatni, ha azon — még eddig ugyan szerencsétlen — igyekezet helyett, hogy szép Originálokot készítsünk, a' nálunknál szerencsésebb Nemzetek' remekjeit tesszük magunkéivá“. Egy másik levélben⁹ ezt olvassuk: „Süss ist mir der Gedanke, mancher gute mensch, der uns nachkommt, der uns lieben wird, wird mich um das Glück von Schedius gekannt, geliebt zu seyn, beneiden“. Úgy látszik, hogy baráti szorosabb érintkezés is volt Kazinczy és Schedius között. Kazinczy többek között ezt írta neki¹⁰: „Iphigeniámat nézellvén, gyakorta eszembe jut az Úrnak Prof. Úrnak szép gyermekekkel áldott háza. Az én Phigiem nyolc nap alatt lesz hat holnapos, 's roskadt öreg leszek, midőn ő virágzani fog: az Úr Prof. Úr már bimbózni látja virágait.“ Erre írt válaszában Schedius így vigasztalja az aggódó apát: „Én az én édes gyermekeimre nézve ugyan nagy szerencsétlenségnek gondolnám, hogyha magam addig életben nem maradhatnék, még nevelésöket el nem végezném. De a' kis Iphigenia *ἱφίγενια* mind maga erejébe bízhatik, mind az Atyjának nagy lelkébe, a' ki testének holta után is, mint egy jóltévő Génus, azt vezérleni és minden jóra, igazra 's szépre vinni fogja“. Később Kazinczy gr. Dessewffy Józsefhez intézett levelében¹¹ már gúnyosan említi, hogy „Márton József egy arany pixist kapa és egy olly megdicsérő levelet B. Hagertől, mint a' millyet Schwartner és Schedius a' Magyar literatura körül tett szerencsés fáradozás miatt. — Mint tudja az uralkodás, kik a' M. literatura legérdemesebb művelőji!“

A két férfiú elváló útjaira világít rá Kazinczy Rummy Károlyhoz írt levelében, hol a dolgot így említi¹²: „Schedius kam mit einer Brille zu mir als ich im Theater sass, und staunte, dass ich ihn nicht kennen zu wollen schien. Er brachte mir die Nachricht, dass mein Schwager Török in der Loge des Grafen Waldstein sey. Mein Schwager kam eben an. — Den anderen Tag besuchte ich Schedius. Er ist wirklich unkenntlich alt geworden. Er sagte mir, er sey froh alt geworden zu seyn, weil dieses ihm das Zeugniß giebt, dass er gewirkt habe. — Wir sprachen über Neologismus. Er ist nicht ganz meines Sinnes. Er sprach viel über Orientalismus der ung. Sprache und versprach mir auf mein

dringendes Bitten, seine Ideen zu Papier zu bringen. (Die ihn kennen, sagen, dies würde nie geschehn.) — Ich begnügte mich ihn zu fragen, ob er meine excursionen vor Dayka und Báróczy gelesen habe. — Ja. — Ich wundere mich also, dass er so spricht. Ich bin ungeduldig auf seinen Aufsatz“.

Schediusnak nehéz helyzete lehetett a nyelvújítási harc két iránya közt, úgy mint Kis Jánosnak, aki szintén elítélte az erőszakos újításokat, de egyúttal iparkodott kiengesztelni Kazinczyt is. Nemcsak a nyelv kérdésében, hanem az esztétikai értékelés tekintetében is ingadozók voltak még a vélemények, hisz maga Kazinczy Berzsényi „Fohászkodás“-áról, a magyar költészet e legbecsesebb alkotásáról úgy nyilatkozott, hogy „messze alatta van a tárgynak“,¹³ Szemere Pál „Remény“-e és Csokonai „A reményhez“ című dalát pedig úgy viszonyította egymáshoz, mint aranyat a rézhez; de ezt még Dessewffy sem hitte el Kazinczynak.¹⁴ A nyelvújítási küzdelem és esztétikai forrongás e mozgalmas idejére világít rá Szemere Pálnak Kazinczyhoz intézett levele, hol a következőket olvassuk;¹⁵ midőn meglátogatta Szemerét Prónay Sándor Majláttal és Schediusszal, Berzsényiről beszélgetve „Prof. Schedius a' Közéltő Telet declamálá, a' Báró pedig közben-közben glosszál-gata, kérdezgete, 's Schedius felele p. o. hogy bimbaja ex bimbó, mint ajtaja, hintaja, bírāja ex ajtó, hintó, bíró, hogy csalét dumetum, hogy a' provinc által lehet, sőt kell bővíteni a nyelvet, hogy azon kell igyekezni, mennél több Denkform legyen. A' Báró Berzsényi II.-d Kiadásában azt gáncsolja, hogy a' ritka szók nem magyaráztatnak, mint Csokonainál, holott a Verses könyv Volksbuch etc. etc. Prónay a' sokaságtól méri a' versek becsét. Az, hogy Himfy hirtelen elkölt 's hirtelen Berzsényi is, ez neki minden recensio felett van“.

És ebben igaza volt a nemes bárónak, mert ezek a költők hamar megtalálták az utat a nemzet szívéhez, viszont Kölcseyt Csokonai és Berzsényi bírálata miatt a közönség nagy része a magyar költészet, sőt a magyar nemzet ellenségének tekintette, s hogy a Himnusz későbbi írójáról mily elkeseredett hangon lehetett írni, arról aki tájékozódni akar, pillantson bele Berzsényinek Kazinczyhoz írt levelébe.¹⁶ Mi most egy század mulva csak hálával gondolunk e küzdőkre, akik a nemzet haladásáért harcolva, bizony-bizony nem igen kímélték egymást.

Kazinczy Schediusnak Ürményi József, a Ratio Educationis munkatársa felett tartott s nyomtatásban is megjelent latin gyászbeszéde felett is gúnyolódott;¹⁷ pedig egyrészt maga a beszéd alakja és tartalma is megfelel az egyetem méltóságának, másrészt mellékletei is fontos adatokul szolgálnak az egyetem történetéhez.

Schedius munkásságának érdekes tükre az 1802., 1803. és 1804. év; azok az évek ezek, melyekben kiadta „Zeitschrift von und für Ungern“ című folyóiratát „zur Beförderung der vaterländischen Geschichte, Erdkunde und Literatur“. A bevezetésben

előadja a szerkesztő, hogy minden irányban kritikái anyaggyűjtésre van szükség; Magyarország őskorát még sűrű homály fedi; az országnak még nincs pontos trigonometriai méréseken alapuló felvétele; nem ismerjük még eléggé hazánk természeti sajátosságait, sem lakosait. Mindezekre vonatkozó előmunkálatok sincsenek mindezekig. A külfölddel igen gyér az irodalmi kapcsolatunk. A magyar irodalomról a külföld még mit sem tud, sőt az a hír van elterjedve, hogy az ország „noch in tiefer Barbarey und Unwissenheit läge“. A magyar tudósok bátortalanok a külfölddel való érintkezésben, ezért az a véleménye, hogy elsősorban a főiskolai tanárok kötelessége, különösen az államiaké, hogy az ismeretek depositumát őrizték, terjesszék és gyarapítsák. Nem lehet mindenről könyvet írni, mégis szükséges közölni felfedezéseket, találmányokat, pontos leírásokat, hasznos javaslatokat rövid értekezés formájában. Erre való az ilyen folyóirat s a külföldön is ilyen folyóiratok támogatják az irodalmat. Elsorolja ezután a hazánkban és Ausztriában a közelmúlt években megjelent, de többnyire megszűnt hasonló folyóiratokat is. Több tudós barátja buzdítására adja ki ezt a folyóiratot; német nyelven szerkeszti, ez nem a hazai nyelv lekicsinylése miatt történik, hanem azért, mert a német olvasók száma sokkal nagyobb s a német nyelv fogalmak, ismeretek, érzelmek kifejezésére már jobban ki van dolgozva és képezve, végül mert a német nyelv által lehet csak a német kultúrával és irodalommal való kapcsolatot fenntartani. A folyóirat vezéreszméi lesznek: Wahrheit, Klugheit, Bescheidenheit.

A Zeitschrift-ban ő maga is több történelmi és irodalomtörténeti cikket írt, de büszkén hirdeti, hogy a folyóirat kedveltségét bizonyítja az, hogy a cikkek nagy része nem a szerkesztőtől származik; ő maga többek közt írt Pray György történetíróról, a legrégebb magyar nyomtatványról (O deucheoseges zenth iob keez, mel'et magyar ohaitua neez, draagha genche neepeunknec, nag' eoreome ziueunknec); továbbá Buda és Pest készülő térképéről, a magyar pénzügyi helyzetről a XVI. század elején, Magyarország felszínéről, a legrégebb magyarnyelvű okiratról, a zirci apátságról, II. Ulászló trónralépéséről. E címek maguk is mutatják, hogy Schedius mennyire érdeklődött az egész magyar kultúra iránt. Az egyes füzetekben felsorolja az előfordult nevezetesebb kinevezéseket, kiténtetéseket, haláleseteket. Bírált és ismertet hazai és külföldi könyveket; ismertet iskolákat és különféle intézeteket. A második füzet 234. lapján a következő könyvismertetés olvasható: „Himfy' Szerelmei. A' kesergő Szerelem. Buda, 1801. — Aus der trocken, kurzen Anzeige, die von den zuerst genannten Gedichten in auswärtigen literarischen Blättern erschienen, (z. B. in der Allg. Literatur Zeitung. 1800. Num. 214. S. 229. f.) lässt sich freylich wenig über jene glückliche Richtung der neuern vaterländischen Dichtkunst errathen. — Eine der schönsten, reizendsten Erscheinungen für unsere Literatur in dem letzt verflorenen Jahre, ist unstreitig

das Werk, dessen Inhalt wir jetzt anzuzeigen haben. Die liebenswürdige Bescheidenheit des geistreichen Verfassers, war einzig und allein Ursache, dass er statt seines wahren Namens, auf dem Titel den Namen Himfy annahm. Wir haben auch zu viel Achtung für ein solches feines Gefühl, als dass wir durch die Offenbarung seines Namens ohne seine Erlaubnis, dasselbe beleidigen sollten. Was macht auch der Name zur Sache? Nehme unsere Nation nur mit Dank das Werk selbst auf; eigne sie sich nur dasselbe so an, dass dadurch Veredlung Humanisirung der natürlichen Gefühle und Triebe, Reinigung und Bildung des Geschmacks in mehreren Lesern bewirkt werde; — und ich stehe dafür, der edle patriotische Jüngling, aus dessen Geist und Herzen diese herrlichen Gedichte flossen, wird gerne Verzicht darauf leisten, sich als Verfasser nennen zu hören. Aber eben diese liberale achtungswürdige Gesinnung, die unseren Vf. charakterisirt, diese Freyheit von jenem schwerfälligen Egoismus, wodurch so mancher zum Verseschmied gekitzelt wird, dieser höhere, wahrhaft humane Standpunkt, auf welchem der Vf. seine Individualität emporgehoben hat, diese sind die Grundlagen seiner dichterischen Vortrefflichkeit.“ Azt is megtudjuk, hogy Halitzky András néhány részt már németre lefordított belőle s hogy az énekekben írt regény terve Göckingh-től eredő gondolat.

Az 1804-i évfolyamban (380—381. l.) a következő két könyvet ismerteti a szerkesztő: 2. Rikóti Mátyás, egy nyájas költemény, mellyel e' híres Magyar Vers-szerzőnek pompás koszorúzása négy sorú ritmusokban előadatik.

Dorottya, vagy is a' Dámák Diadalma a' fárságon. Furtsa vitézi versezet IV. könyvben Cs. Vitéz Mihály által. Dieses Gedicht sammt dem kurz vorher Nro. 2. (Rikóti Mátyás) angeführten können wir als wahre Bereicherungen der Ungrischen Literatur ansehen, da sie die einzigen wirklich komischen Epopöen sind. In der XXIV. Seiten langen Vorrede hat der witzige Vf. der Dorothea, sich auch die wirklich verdienstliche Mühe genommen, die Hauptpunkte der Theorie des komischen Heldengedichts, mit den meisten dahin gehörigen technischen Ausdrücken, in ungrischer Sprache darzustellen.¹⁸“

A folyóirat értekezései és ismertetései közül megemlítjük a következőket: Nagy Sámuel komáromi orvos az oltalmazó himlőről; Teschedik Sámuel a szentmiklósi (Torontál m.) gazdasági iskoláról (melléklete az intézet kertjének tervrajza); Genersich J. a szepesi német nyelvről; Baróti Szabó Dániel meg-jobbított 's bővített költeményes Munkáji (köztük: Beschreibung einer Ueberschwemmung Komorns). Vannak útleírások Magyarország különféle vidékeiről, Törökországról, a dalmát tengerpartról. Ismertet újabban talált római régiségeket (budai leleteket, a belyei quadriburgium ásatásait). Közli az egyik értekezés Magyarország egyes helyeinek meghatározását földrajzi szélesség és hosszúság szerint,

továbbá Kitaibel Pál ismerteti, hogy az ország egyes pontjairól mely vidékek láthatók. Azt írja, hogy a Mátra legmagasabb csúcsáról jó távcsővel látni lehet a Kárpátokat és a syrmiái hegyeket, tehát az északi és déli határt. Több ilyen pontot ismer tet az író, aki végül azt közli, hogy a legérdekesebb kilátások egyikét nyújtja a Buda melletti kúpalakú hegy, a János-hegy, melyről látható a Vértes, Promontor, Érd, Csepel, a Nagyszál, a Mátra; Székesfehérvárt és a Velencei tavat a nadap-i emelkedés miatt nem lehet róla látni.

Az 1803-i évfolyamban van a galíciai határkiigazító bizottság jelentése a Szepességre vonatkozólag.

A történelmi tárgyú dolgozatok közül említésre méltók a következők: Pray Györgytől: Chronologisches Verzeichniss der Canzler und Vicekanzler des Königreichs Ungarn. (1001-től Dominicus archiepiscopus-tól 1802-ig Comes Carolus Palfy Cancellarius-ig).¹⁹ Egy közlemény tárgya: Errichtung einer National Bibliothek durch Se. Exc. den Grafen Széchenyi. A könyvtárt Zinkendorfból (Nagyecenk) Pestre hozták és a régi szemináriumi épületben helyezték el. Első könyvtárnoka Miller J. F. volt, akitől egy értekezés olvasható Hesz Andrásról, az első magyar könyvnyomtatóról, valamint a nagyváradi vár leírásáról, melyet ő Debrecenből Simaytól kapott, aki ezt St. Miskólczi V. D. M. Diáriumából másolta.²⁰

Az egyik ismertetett könyv címe: „Darabos 'Sigmundnak ájtatos Iskolák' Szerzetességének Magyar Országi Hadi Főpapnak Istenes Hadi Beszédei és Tanításai, mellyeket a' közelebb el-múlt Török, és Frantzia háborukban mondott vagy mondani szándékozott; Buda. 1802.“ A beszédek az ismertető szerint világosak, élénkek és szívhez szólók. Kempelen Farkasnak, a híres sakkautomata feltalálójának érdekes életrajzát is közli Schedius.

Az 1803-i évfolyamban az eperjesi származású Tertina Mihálynak Napoleont magasztaló költeményéről találunk egy cikket. A költeményt Tertina Borgia István cardinális felszólítására írta. A költeményben Napoleon mint valláshelyreállító szerepel. Praxiteles lelke az alvilágból feljön és Canova testébe szállva, elkészíti Bonaparte szobrát és azt a párisi Pantheonba állítja Vénusz szobra helyébe, mely alkalommal az olymposzi istenek is megjelennek a békeistennővel együtt.²¹

Ugyanebben az évfolyamban Schauff I. pozsonyi rajztanító közöl cikket ily cím alatt: Beyträge zu einer künftigen Kunstgeschichte von Ungern. A cikkben többek közt ezek olvashatók: „Ungern muss doch wohl schon mehrere grössere und kleinere Künstler gehabt haben: wo findet man denn ihre Aufzeichnung? wo sind ihre Werke zu suchen? und was thaten und leisteten sie zur Beförderung der Nationalen Cultur?“ — Ugyanő egy felhívást is közöl: An die edle ungrische Nation! Sürgeti ebben múzeumok és képzművészeti akadémia felállítását.

Révainak is van egy cikke; ebben Kelenföld, Csécs és Tétény helyneveket magyarázza. Mikor a szerkesztő azt a hírt közli, hogy Görög Demeter a trónörökös nevelőjévé neveztetett ki, ezeket fűzi hozzá: „Möge doch der glücklichste Erfolg in diesem grossen und für das Heil so vieler Millionen Menschen höchst wichtigen Geschäfte, die redlichen Bemühungen jenes würdigen Mannes krönen“.

Ez a rövid szemle rávilágít némileg Schedius szerkesztői tevékenységére. E három év is sikeres volt, mert ő maga örömmel közli, hogy bírálatait, közleményeit külföldi lapok is átvették. A bő tárgykör azt mutatja, hogy az ország kulturális haladását mily sokirányú működéssel iparkodott előmozdítani. A további folytatását azonban valószínűleg a fokozódó nemzeti öntudat ébredése nehezítette meg.

Schedius főmunkája az ő esztétikai könyve: *Principia Philocaliae seu Doctrinae Pulcri*, 1828-ban jelent meg József nádornak ajánlva.²²

Az előszóban elmondja, hogy könyvét már régen készült kiadni, de a verecundia tartotta eddig vissza. Olyan helyen lakunk, amely egyébiránt szerencsés, de Odrysia, a barbár ország határának tartják a művelt nemzetek fiai. Újabb időben azonban itt is nagy a haladás az írók között, különösen amióta Pyrkernek költeményeit dicsérik egész Európában. Ő is neki bátorodott, hogy esztétikai rendszerét közrebocsássa. Hogy Vörösmarty Zalán Futásának megjelenése után még mindig Pyrkert magasztalja,²³ azt mutatja, hogy ő a külföldi kapcsolatokat még mindig fontosabbnak tartja a nemzeti fejlődésnél, amin nem igen csodálkozhatunk, ha figyelembe vesszük azt, hogy Kazinczy is²⁴ gúnyos hangon említi Árpádot s Árpád éneklőit kivétel nélkül korholja.

A Philocalia alapelve,²⁵ hogy lényünk kettős határu, testből és lélekből áll. A test és lélek azonban kölcsönös viszonyban van egymással. Önmagunk megfigyelése adja a kulcsot a külső dolgok megértéséhez. Az anyag és erő benső kapcsolatban lehet egymással és ennek a kapcsolatnak arányossága a szépség. Rendszerét nagy bibliographiai adattárral támogatja, azonban állításait példákkal igen gyéren illusztrálja; a költészetről, szónoklatról alig beszél, a magyar esztétikai törekvéseket alig vette figyelembe, Szerdahelyit, a kiváló esztétikust, meg sem említi s így könyve az egyetem falain kívül alig hatott, bár élete végén készült magyarra is lefordítani. Kazinczy is helytelenítette²⁶ ezt a túlzásba vitt metafizikai esztétikát. Munkája „fogyatkozásai mellett is számottevő munka s nekünk azért is becses, mert magyar elme gondolta ki s alkotta meg“.²⁷

Meg kell emlékeznünk arról is, hogy Schedius József nádorral és családjával folytonos érintkezésben volt. József nádornak Alexandra Pawlowna orosz nagyhercegnővel való házasságkötése alkalmára, valamint gyermekük születésének örömeire kantátákat

irt.²⁸ Kisfaludy Sándornak a nemességet felkelésre serkentő munkáját a Palatinus kívánságára Schedius fordította németre. „Kár, — jegyzi meg Kazinczy — hogy a' kényes Világ' kedvéért sok helyett tsonkítást kellett szenvednie“.²⁹ A nádori családdal való érintkezés különösen akkor lett közelebbi, mikor a Palatinus Mária Dorotheát vette feleségül, aki evangélikus vallású lévén, Schedius-szal, mint a gyülekezet előkelő tagjával, egyházi ügyekben is több ízben tárgyalt. Midőn Döbrentei Gábor Árpádia című mulattató folyóiratát készült kiadni, azt írta Kazinczynak: „Prof. Schedius, ki a Palatinának Magyar Nyelv tanítója, előhozta a' dolgot Ő Herczegségének, ez tenyerébe tapsolva fogadta. Olvasónénknak ajánlá magát. Instántiánk beadásával késvén holmik miatt, a' Palatina kérdező Schediust, hogy miért nem megyünk a' Herczeghez, holott vár“.³⁰

Schedius maga is nagytekintélyű férfiú lévén, ki a Nádorcsaláddal is közeli ismeretségben volt, az ország előkelőségei közé tartozott, ezért látjuk őt is lefestve Barabás Miklósnak a magyar történelmi képcsarnokban a Lánchíd alapköletételét ábrázoló híres festményén.

Érdekes kis munkája Schediusnak az egyetem 50 éves fennállása alkalmából, 1830-ban kiadott következő kis dolgozata: *De Notione Atque Indole Organismi Tamquam Principii Monarchici Per Universam Naturam Vivam Vigentis Commentatio*. Kantból és az ión filozófusokból kiindulva kimutatja, hogy a Potentiát és a Materiát egymás nélkül nem vagyunk képesek felfogni. A testekben az anyag és erő között az összefüggést egy felsőbb erő, a visorganica, idézi elő s ez valósítja meg az anyagnak és erőnek kapcsolatát, vagyis az organismust. Ez a potentia suprema tartja fenn a családot, községet és az államot; tehát a principium monarchicum uralkodik az egész társadalomban és az egész mindenségben. Így vált ő is a szabad eszmék hirdetőjéből a monarchikus eszmének s egyúttal a társadalmi rendnek oszlopos tagjává.

Végül arról emlékezzünk meg, hogy mi volt Schedius gyülekezetünkben és iskolánkban.

Gyülekezetünk előbb jegyzőjévé, majd iskolafelügyelővé választotta. A gyülekezet küzdelmes életében teljes buzgósággal vett részt; a templomépítés nehézségei között is példáját adta nemes önzetlenségének, úgyszintén a gyülekezetben előfordult nemzetiségi súrlódások fájdalmas idejében is. Szívvel-lélekkel támogatta és fejlesztette az iskolát, melyben Pestalozzi szemléjében vezette a tanítást s azok ellen a támadások ellen, melyek ezen irány miatt érték az iskolát, nemesen meg is tudta védelmezni. Mint a pedagógiával buzgón foglalkozó egyetemi tanár, iskolánk tanítóit tanácsaival, példaadással és gazdag könyvtárával támogatta, úgyhogy az iskola jó hírneve egyre terjedt s az iskola bővítéséről s új tanerők alkalmazásáról kellett gondoskodni. Az evangélikus iskolák részére 1806-ban tantervet készített; ez többszörös át-

dolgozón ment keresztül; a pesti iskola részére ennek szellemében külön tantervet is készített. Iskolánkban eszerint folyt a tanítás; különösen a Schuldisciplin-re vonatkozó rendelkezései érdemelnek figyelmet, mert azt mutatják, hogy aki ezt tervezte, a szó legnemesebb értelmében ideális iskolát akart létesíteni.³¹ De minden utasításnál és tantervnel többet ért a nagytudományú, emberszerető férfiúnak egyéni varázsa, előzékenysége, szeretetreméltó, felemelő barátsága s azok az iskolaépületben lelkészek, tanítók, iskolabarátok részvételével tartott úgynevezett Schediuskränzchenek. Ezeket kölcsönösen megbeszélték a kül- és belföldi pedagógia mozgalmakát s a protestantizmus helyzetét. A nemes férfiú személyének varázsa érezhető Kanya Pálnak Schedius emlékére mondott következő szavaiban: „Es war in diesem Saale, als bei Gelegenheit der letzten kanonischen Visitation er seine Stimme erhob und in Gegenwart Sr. Hochwürden, des Herrn Superintendenten die sämtlichen Träger der christlichen Humanität aufforderte, die Zeichen der Zeit zu beachten, und was in der Schule und Kirche im In- als auch im Auslande, besonders in Deutschland, der Wiege des Protestantismus geschieht, mit steter Aufmerksamkeit zu verfolgen; sich mit den neuesten Erscheinungen auf beiden Gebieten bekannt zu machen, damit uns die Ereignisse nicht überraschen, sondern dasz wir, trotz der vielfachen Bestrebungen uns orientiren, durch fremde Erfahrungen klug werden mögen. Ach, er sprach so innig, so warm, dasz man begeistert die Hand dazu bot, und es entstand unter seiner Leitung das Sogenannte „Schediuskränzchen“, in welchem er aus der Fülle seiner gediegenen Kenntnisse, seiner vieljährigen Erfahrungen und vielfachen literarischen Hilfsmittel das, was gerade Noth that, freudig bot, uns zum Nachdenken über die wichtigsten Fragen der Pädagogik veranlaszte, dann und wann einen Rückblick in die ferne und nahe Vergangenheit that, und uns nebstbei die Resultate seines Philosophirens mittheilte. Mit welcher Hingebung und Selbstopferung er dann an bestimmten Abenden sich ins Pfarr- und Schulhaus begab, mit welcher Wärme er die Erscheinungen der Zeit im Leben der Schule und Kirche verfolgte, ist denjenigen bekannt, die treulich an seiner Seite ausharrten und seinen Ruf „Wachet Freunde“ von seinen Lippen hörten und in ihrem Innern nachhallen lieszen“.

A nemzeti törekvésekkel való rokonérzését csak élete vége felé nyilvánította a Kisfaludy-Társaságban mondott beszédeiben, Kisfaludy Károlyt dicsőítve és azt hirdetve, hogy „csak a nemzeti classica szépirodalom és művészet emelhet és vihet valódi műveltségre minden egyes nemzetet“.³²

Még élete utolsó évében is élénken foglalkozott a tanügyi kérdésekkel; mutatják az 1847. aug. 9—10-én, Sopronban tartott protestáns tanári közgyűlés elé terjesztett „Nevelési kérdelmek“.³³ Oly problémákat vet fel ezekben, melyek még ma is legfontosabb

kérdései a közoktatásnak. De tudta különben Schedius, hogy az iskolaügynek folytonos kapcsolatban kell lennie az étellel, ezért javasolja tantervében azt, hogy ez a tanterv minden 10 évben átvizsgálendő, hogy a korszerű változtatások által a változott viszonyoknak mindig megfeleljen.

Élete vége felé gyülekezete növekedő szeretettel és ragaszkodással vette körül. 1837. február 11-én örömnappal tartottak betegségből való felgyógyulása alkalmából. 1843. április 8-ikán az egyház megtartotta Schedius félszázados egyházi működésének elismerésére a Schedius-ünnepet. Az ünnepen díszes albummal lepték meg, az egyházi nyugdíjintézetre 2167 forintot gyűjtöttek, Kanya Pál pedig emlékfüzetet adott ki, az iskola történetét ismertetve.³⁴

1847 november 12-én halt meg a nagyérdemű férfiú, gyászba borítva családján kívül egyházát és iskoláját. Az iskola külön gyászünnepet tartott s az emlékünnepen elhangzott beszédek és költeményeket külön füzetben adta ki.³⁵ Temetésének részletes leírását is megtaláljuk Tavasy Nevelési Emléklapjaiban.³⁶

Körülbelül 100 év távlatából tekintve vissza Schedius munkás életére, úgy tűnik fel, hogy a tudományok és művészetek iránt való őszinte vonzódás általa beoltva ma is megvan egyházunkban és iskolánkban. Schedius tanítási és nevelési elvei ma is élnek iskolánk hagyományos szokásaiban és pedagógiai irányában. Ahogy lelkesedett Schedius társaival a művészetek iránt, úgy él ma is a lelkesedett egyházunk művelt tagjaiban. Akkor a magyar művészet még bölcsőkorában lévén, oltárképül Deák-téri templomunkban Rafael híres Transfigurációját másoltatták le a kempteni Lochbihler nevű festővel, — 100 év múlva, midőn már a magyar festészet számottevő helyet ért el, a művészetek iránt kiváló érzékkel bíró egyháztanácsunk, a száz év előttinek méltó utóda, magyar és evangélikus festőművésszel, Benczur Gyulával festetett oltárképet Vilma királynő-úti templomunkba. 100 év előtt Schedius sürgette Magyarország trigonometriai pontos felvételét, nagy szükségét érezvén ennek, aránylag kitűnő térképe elkészítésénél, — 100 év múlva Pekár Dezső előadásán azt hallottuk, hogy a Föld összes országai közül Magyarország van legrendszeresebben felmérve az Eötvös-féle torziós ingával. E tudományos eredmény eléréséhez bizonyos tekintetben egyháztanácsunk is hozzájárult Renner János kartársunknak e szép, tudományos célra való kiküldésével.

Ezzel elbúcsúznak egyházunk és iskolánk multjának e nemes, nagy alakjától. De nem búcsúznak el végleg tőle, hisz szelleme még él a mi iskolánkban és ez a nap, melyen emlékének áldoztunk, nem fog nyomtalanul eltűnni lelkünkéből; csak egy gondolat fáj nekünk különösen s egy nagy baj bántja lelkiismeretünket. Ha ő feltámadna és megnézné iskolánkat, örülhetne ennek anyagi és szellemi haladásán és fejlett állapotán, csak egy dolgot mutatnánk neki aggódó félelemmel: Magyarország térképét. Ő azt

mondaná: „Hiszen én 1833-ban más Magyarországról készítettem térképet, nem a csonka, kis, törpe országról!“ Sokféle mentegetődzést hozhatnánk fel előtte, az nála mind süket fülekre találna; csak egy reménnyel engesztelhetnők ki bánatos szívét, azzal a biztos ígérettel, hogy a magyar iskola és magyar ifjúság a jövőben tudni fogja, hogy mi a kötelessége! Iskolánk alapítójának emléke legyen örökre áldott!

JEGYZETEK.

¹ Kazinczy Ferenc levelezése, kiadta Dr Váczy János. III. 115. 1. Kazinczy—Cserey Farkasnak 1805. V. 23.

² Kaz. F. lev. VI. 283. 1. Szemere Pál—Kazinczynak 1839. III. 9.

³ Plan zu einer Ungrischen Gesellschaft für Naturkunde, Ökonomie und Medizin. Pesth, 1802. A tervezők voltak Schediuson kívül tolnai Festetich I., Kultsár I., továbbá Schraud F., Winterl I., Kietabel P., Schmidt G. és Tomtsányi A. egyetemi tanárok.

⁴ Jánosi Béla : Schedius Lajos Aesthetikai Elmélete. Bpest, 1916. Az illető hely Wurzbach Biografisches Lexiconában, XXIX. kötet, 152. l. így hangzik : „Es ist eine achtungsgebietende und vornehmlich auf das Praktische gerichtete Thätigkeit, welche sich uns in dem vorstehenden Menschenleben, in dessen Handlungen und Schriften entgegenstellt. Und mit dem gesagten ist lange noch nicht erschöpft, was Schedius alles gethan, versucht, angeregt und ausgeführt hat. Die Ungarn haben kaum unter ihren eigenen Landsleuten, Széchényi nicht ausgenommen, Jemand aufzuweisen, der seine Lebensaufgabe, das allseitige Wohl seiner Mitmenschen durch Veredlung zu fördern, so energisch aufgefasst und durchgeführt, und dem zugleich das seltene Glück zu Theil geworden, seine rastlosen Bemühungen mit den gelungensten Erfolge gekrönt zu sehen. Durch ein halbes Jahrhundert hat er mit dem hellen Bewusstsein dessen, was er wollte, die Fahne des Fortschritts erhoben gehalten und war auf das eifrigste bemüht die deutsche Cultur mit dem kräftigen und gesunden Nationalleben in Ungarn zu vereinigen.“

⁵ A művészetek iránti érdeklődést is iparkodott Kármán meghonosítani, aki sokat forgolódott Podmaniczky — Beleznay grófnő, gyülekezetünk nemeszívű patronájának szalónjában. Ennek az iránynak volt később hatása, hogy Deák-téri templomunkban Schwartner Prof. javaslatára oltárképül Rafael Transfiguratióját festették meg.

⁶ Jánosi B. 7. 1. Kaz. Lev. II. 384. 1. 1794. X. 6.

⁷ Kaz. Lev. III. 5. 1. 1803. II. 9.

⁸ Kaz. Lev. III. 41. 1. 1803. III. 15.

⁹ Kaz. Lev. III. 71. 1. 1803. VII. 13.

¹⁰ Kaz. Lev. IV. 36. 1. 1806. I. 31.; IV. 78. 1. 1806. III. 7.

¹¹ Kaz. Lev. VIII. 161. 1. 1810. Ugyanebben a levélben közli azt a meglepő dolgot, hogy állítólag „midőn arról volt szó, hogy a' felkelendő sereg ne német, hanem Magyar nyelven exerciroztassék, a' Palatinus azt mondta, hogy ha nem németül kell exerciroztatnia, tótul kell, mert az a többség nyelve.“

¹² Kaz. Lev. XII. 495. 1. 1815. IV. 24.

¹³ Kaz. Lev. VI. Bev. XVII. 1.

¹⁴ Kaz. Lev. XVI. Bev. XXIV. 1.

¹⁵ Kaz. Lev. XIV. 303. 1. 1816. X. 1.

¹⁶ Kaz. Lev. XV. 312. l. Berzsenyi Dániel Kazinczynak. 3489.

„Mikla (így!) 1817. IX. 8.

Tisztelt férjfiú s barátom!

Én a' Kölcsey goromba recenzióját csak most kaptam — ámbár kétszer előre fizettem a' Tud. Gyűjteményért —. Ez a' recensio annyira által hágta mind a' maga határait, annyira meg vet minden illendőséget és emberséget, annyira elárulja tisztátalan kűtfejét, hogy az okosok előtt maga magát megczáfolja: de mivel igen tudós minával van mondva, s mivel tapasztaltam . . . szükségesnek tartom, hogy magamat oltalmazzam . . . elidegeníti az írástól a legszebb lelkeket . . . Add tudtomra azt is, kicsoda, micsoda 's hol van most Kölcsey. — Én ennek a pimasznak kamuti szeméből már akkor semmi jót nem néztem, mikor nékem a' Pesti kávéházba egy ől nyegegő verseket hozott. A' rossz ember minthogy építeni nem tud, rontani akar.“

¹⁷ Kaz. Lev. XX. 53. l. 1826. VII. 7.

¹⁸ Radnai Rezső: Aesthetikai Törekvések Magyarországon 304. l. Verseghi Ferenc Rikóti Mátyás c. satirico-didacticus eposzáról ezt írja: Valóban, alig ismerek ez időből munkát, mely szellemében hazafiasabb, tanulságaiban korszerűbb és hatásában termékenyítőbb lehetett volna.

¹⁹ Kaz. Lev. III. 256. l. „Schedius úr egykor a' Kanzlert magyarul Cancellárnak, a' Notaert Notárnak nevezte. Megjövendöltem, hogy soha sem fog elfogadtatni.“ Kazinczy e jóslata csak félig teljesedett.

²⁰ A nagyváradi vár 1609-ből származó leírása így hangzik: „In ipso Arcis ingressu ad dextram aenea S. Ladislai Regis imago aeneo equo insidens, quondam integra, et tota auro splendens, in dextra habet asciam lignariam quasi sectionem minitans. Equi dexter testiculus grandior est altero. Subtus equum in aenea tabella haec leguntur: anno M. 390. die XX. mensis May. Rege Sigismundo et Maria Regina feliciter regnantibus hoc opus fieri fecit Reverendus in Christo pater d. Joannes Episcopus Varadinensis per Magistros Martinum et Georgium de Colosvár in honorem S. Ladislai Regis.“ Ezen kívül ott volt Szt. István és Szt. Imre szobra is; a templom egyik oszlopán pedig az 1204-es évszám is látható volt.

²¹ Gloriosissimus Pacis & Religionis Triumphus in Gallicanae Reipublicae primi Consulis Napoleonis Bonaparte pacifico Simulacro, quod adnutu et decreto Pii VII. Pontificis Maximi Beatissimi, celeberrimus aevi nostri Statuarius Canova ex pario marmore caelat, poetice adumbratus in Hungaria Mense Martio Anni A. C. MDCCCIII. Cecinit atque eiusdem incomparabilis Romani artificis immortalis adoraе sacra vit observantissimus Cultor Michael Tertina Posonii.

²² Kaz. Lev. VI. 330. l. 1809. IV. 16. Kazinczy Rumynak itt többek között ezt írja: „Ich erhalte ein Schreiben von Pesth, aus dem ich sehe, dass Schedius jetzt eine Aesthetik drucken lassen wird. „Bis jetzt durfte ich es nicht, um Szerdahelyi nicht zu beleidigen.“ Die Furcht war nicht unbegründet. Szerdahelyi Stolz hätte es nicht verschmerzen können, dass ein Protestant seine Arbeit, die eines Jesuiten verdunkelt.“ Szerdahelyi esztétikája volt az egyetemen előírt tankönyv, amihez Schediusnak alkalmazkodnia kellett. Szerdahelyi 1808-ban halt meg, Schedius még ez után is csak húsz év mulva adta ki könyvét.

²³ Enimvero ex quo poëtarum nostrorum foetus insignes exterarum quoque gentium viris doctis probati, ac praesentim Pyrkeri, excellentissimi Viri, popularis nostri, poëmata per Europam magnis laudibus celebrata, male conceptam de nobis opinionem convellere videntur, sperare licet, fore, ut conamina cetera etiam his affinia aliquam apud eos gratiam ineant, qui sincero elegantiorum literarum studio tenentur.

²⁴ Kaz. Lev. XXI. Bev. XXII. 1.

²⁵ Jánosi B. 14. 1.

²⁶ Kaz. Lev. XXI. 41. 1. 1829. IV. 4.

²⁷ Jánosi B. 52. 1.

²⁸ Még egy költeménye van, melyet Szinnyi a Magyar Írók-ban nem említ: An Ihre Kaiserliche Hoheit Alexandra Pawlowna. Von den Schattenmasken. Den 18. Febr. 1800.

Zu dem Tummelplatz der muntern Freude
Schwebt vom Stixumflossnen Reiche heute
Hand in Hand, ein stilles Schattenpaar,
Dass es einmal noch dich wiedersehe,
Hohe Sterbliche, in deren Nähe
Es am seligsten hienieden war.

Längst schon tranken wir der Lethe Welle,
Senkten heiter in die heilige Quelle
Alle Bilder der Erinnerung.
Nur dein schönes holdes Bild besieget
Lethes Macht, auf sanfter Woge wieget
Es ihr reiner Spiegel ewig jung.

Sehnsuchtsvoll und liebend heut entwallen
Wir Elysiums umblühten Hallen,
Den Gefielden niegestörter Ruh,
Eilen Deinen Blicken zu begegnen,
Dich mit leisem Geistergruss zu segnen,
Diesem fremdgewordenen Schauplatz zu.

Was mit scheuem ehrfurchtsvollen Zagen
Sterbliche nicht auszusprechen wagen,
Wenn es ahnend ihren Busen schwellt,
Dürfen mit bedeutungsvollem Schweigen
Treue Geister Deinem Geiste zeigen,
Worte sind es einer andern Welt.

Dass die stille Tugend, die Du liebest,
Und mit schön bescheidner Grösse übest
Fern vom Schimmer und von Irrthum frey,
Die Gefährtin, die uns dann geleitet,
Wenn mit uns der Kahn den Styx durchgleitet,
Und die einz'ge die uns folget sey.

Hogy e hangulatos költemény dátuma mire vonatkozik, nem tudjuk.

²⁹ Kaz. Lev. VI. 351. 1. 1809. IV. 29.

³⁰ Kaz. Lev. XVIII. 85. l. 1822. VI. 9.

³¹ Címe: Vorschlag zu einer vollständigen Schulordnung bei der beabsichtigten Erweiterung des Gymnasiums der evang. Gemeinde A. C. in Pesth, den Mitgliedern dieser Gemeinde vorgelegt, im April 1837. Van egy későbbi, javított kiadása is, ennek címe: Vorschläge zu einer Vollständigen Schulordnung. Dem General-Convente der vereinigten Pesther und Ofner evang. Gemeinde A. C. zur Prüfung vorgelegt. (Preis 6 Kr. C. M.) A Vorschlag-ra vonatkozólag Doleschall Das erste Jahrhundert c. könyvének 98. lapján ezt írja: „Es ist zu bedauern, dass diese neue Lehrordnung, wie es manches andere Document, nicht auffindbar ist.“ Mi úgy az első, mint a második kiadást megtaláltuk Dr Haberern J. Pál iskolai I. felügyelő könyvei között s annak idején iskolánk történetének megírásánál fel is használtuk.

³² Jánosi B. 7. l.

³³ Dr Tavasy Lajos: Nevelési Emléklapok. Ötödik füzet. 1848. 154. l.: Nevelési kérdelmek. (Felolvastattak a Sopronyban tartott tanítói közgyűlésen ngos Schedius Lajos nevében Kanya Pál pesti tanár által.)

1. Hány évosztályra kell hogy a latin tanoda és a gymnasium kiterjeszkedjék?

2. Meg volna-e továbbra is tartandó az u. n. osztálytanítási rendszer, vagy nem volna-e célszerűbb, ha legalább kétkét osztály között is megengedni és behozni, egy a tanítók egyéni képzettségéhez alkalmazott szaktanítási rendszert?

3. Minek kelljen lényegileg a tanulmánykörbe tantárgyul befoglaltatnia? és hány heteti óra szabadon egyegy tárgyra?

4. A szorosan tanulmányi vagy gymnasialis és lycealis intézeteknél, melyik a legtermészetesb és legsikereseb módja az igazgatás és felügyelésnek? Melyik és minő legyen a közvetlen? melyik a vidékszeri vagy kerületi; melyik a legfőbb, és egyébként mint állanak ezek egymáshoz és mint gyakorolható a szükségés ellenőrzés?

5. Tan- vagy kézikönyvek, a mint egyesektől keletkeznek, úgy testület által is eszközölhetők; mi immár jobb, könyveket központias tárból szedni, vagy egyesektől? szabad választás, ajánlás vagy pedig meghagyás szerint? és a remekírók, továbbá is minden jegyzeties magyarázatok nélkül adassanak-e a növendékek kezébe, vagy pedig jegyzékeztessenek?

6. Minő legyen a gymnasiumi tanítóságra készülőknek képezése? hol részesüljön ő abban? és minők és melyek lehetnek az e tekintetbeni módok képzettségének megvizsgálására?

7. Mi módon lehetne a gymnasialis s általában a tanítói hivatal iránt több hajlandóságot ébreszteni? több kedvet és elszánást a több készültre azokban, kik a tanítói hivatalra lépendők?

³⁴ A' Pesti Á. V. Evang. Iskola Történeteinek Rövid Vázlata, mellyet Schedius Lajos J. Kir. Tanácsos, a' bölcsészett doctora, a' pesti kir. egyetemben 1792. óta 1843-ig r. oktató, ugyan azon egyetem bölcsészeti kar seniora 's volt rectora, a' magyar t. társaság 's több külföldi tudós társaságok tagja, több vármegyék táblabírája 'sa't. 'sa't. Ő Nagysága' az itteni Á. V. Evang. egyház 's iskola javának szentelt Fél százados fáradhatlan, önmegtágadó munkásságának a' gyülekezet által tartatott Örömmünnepe alkalmával közre bocsátott Kanya Pál a' pesti á. v. gymnasium egyik r. oktatója. Ára: 10 p. k.

A' tiszta jövedelemből a' pesti ev. gyülekezet nyugpénzi tőkéje gyarapítandó. Pesten, 1843. Nyomatott Trattner—Károlyi betűivel.

³⁵ Emlékszavak néhai idősb Schedius Lajos Ján. halotti tiszteletére a pesti prot. evang. tanoda által tartatott gyászünnepély alkalmával az 1847-ik évi december 20-kán. Pest, 1848. Nyomatott Landerer és Heckenastnál. A füzet második lapján a következő emléksorok olvashatók (minden sor külön betűtípussal, nagy betűvel szedve): Néhai | Idősb Schedius Lajos János | kir. tanácsos, | szépműv. és bölcsész tudor, | a magyar kir. egyetemnél ötven éven át munkás tanár, | a bölcsészeti tudománykar volt öregebbje, | az egyetem volt igazgatója, | több bel- s külföldi tudományos s irodalmi társaságnak tagja, | több tek. vármegye táblabírája, | sat., | I. Ferdinánd s Miksa magyar királyok által | koszoruzott költő, | Melissus Pálnak, | a görög és római, nem különben a nemzeti régiségek | nagy nevű búvárjai | Schedius György és Ilyésnek, | a boldogító evangélium szelíd hirdetőjének | első Lipót király által magyar nemes karba emeltetett | Kristófnak | európai híru ivadéka, | született | Győrött | 1768. december 20-kán. | Gyöngéd anyja gondos szemei alatt testvéreivel neveltetve, | a jeles Grosz János által a szépnak megnyerve | Pozsonyban Sabel és Strecksco, | Sopronyban Asbóth, Schwartner és Vietoris által | tudományilag képezve | a göttingai legvirágzóbb egyetemen | az igaz jó szép összhangzó háromság | méltó áldorává felkenve, | a keresztény titkoknak szerzője | I. Ferencz kir. által 1792-ben a k. magyar egyetem tanárává | kinevezve, | a szellemi világnak hatalmas terjesztője, | a magyar irodalomnak ernyedetlen ringatója, ápolója, munkása; | a népnevelés rendíthetlen bajnoka, | az ifjúság legforróbb barátja, | a nemzetiség s emberiség legtisztább, legőszintébb őrje, | mindenoldalú összhangzó haladás legserényebb zászlósa, | minden igaz jó szép buzgó apostola, | a szenvedő emberiségnek őrangyala, | szerető családjában leggyöngédebb atya és férj, | a haza s király leghivebb polgára s szolgálója; | számos barátjának öröme díszje vigasza, | hitsorsosinak büszkesége, | igaz ember, | a világ nagy teremtőjének törvényeiben | élt és | az 1847-ki november 12-kén | elhunyt | boldogult halhatatlan szellemének | a pesti prot., tanoda körül enyészhetlen érdemeinek | hálaemlékül | ajánlja | az összes tanítói kar, | melly benne | nemesbítőjét, tanítóját, serkentőjét, vigasztalóját, védőjét, pártolóját, | lelki atyját | tisztelé és siratja.

³⁶ Dr Tavasy Nevelési Emléklapok. 150. l. „Schedius halála. Pest. Nov. 12-én 1847. Az előbbi cikknek szavai 1847. Május 22-én mondattak el, s ím, csak egy fél évvel később, már temetésére sereglettünk volt Schedius Lajosnak. Elhunyt a közszeretető férfiú Nov. 12-én, ama nevezetes és hazai történetünkben örökké emlékezetes napon, a melyen az 1847-ki m. országgyűlés „István“ főhercegnek az ország nádorává választásával kezdődött. Az elhültnek tetemeit, ugyanazon hó 15-én kísérete volt a számos pesti közönség a váci út melletti sírkertbe. Nem voltam még tanuja Pesten temetésnek, a melyen mindanyi nevelő és tanítóintézet, egyesület, testület és hatóság, oly mértékben képviselve lett volna, mint ez alkalomkor. Jele volt ez az elhunyt közszeretete és köztiszteletének. Soha enyi fiatalság, a menyi itt volt, már pedig az kikisért közel 79 éves volt. A háznál, papi gyászszavakat tartottak: Dr Szekács József magyar nyelven és Kollár János német nyelven, a sírnál pedig, Lang Mihály pesti ev. német lelkész és Bach pesti izraelita hitszónok, ki meg nem állhatá,

hogy mind maga, mind gyülekezete nevében ki ne fejezze a határtalan tisztel-
 letet és hálaingulatot a melyet a megboldogult iránt viseltetniök szíves örömből
 vala, ők mind ketten német nyelven szónokoltak. A helybeli prot. ev. gyüle-
 kezet, a melynek ő félszázadosnál éltebb tagja volt és a mely benne a leg-
 érezhetőbb és legkipótlhatóbb veszteséget szenvedte — hogy gyász-
 tisztelétét anyival közrehatóbban és sokoldalú magas érdemeihez illőben
 tanusíthassa, annak tartatását f. é. aug. hóra határozta megüldöndök, azon
 esetben t. i. hahogy mélt. gr. Zay Károly egyetemes főfelügyelőnk ígérkezése
 és a főtiszt. suprens uraknak gyászra felszólíttatása mellett, egyszersmind azt
 is remélheti, miszerint ők is hozzájárulandának a közönséges gyásztisztel-
 ethez. S ím az említett prot. főnökök, legszívesebb készségeket nyilváníták
 csakhamar a felszólító pesti gyülekezetnek, s e szerint közhazai evang.
 gyászemlékezéssel fog tisztelgetni az érdeműs Schedius szelleme és pedig
 az egyetemes gyűlés tartása alkalmakor. — Hanem ezenkívül a pesti tanoda
 is, méltó gyászra érte magát felszólítottnak, s ugyanazért kieszközölték volt a
 tanítók a gyülekezetnél a tanodai gyásznak külön tartását. Cél volt, hogy
 ezen gyász — és pedig egyenesen nevelési indokokból, ne essék az időre
 nézve nagyon távol a halál napjától és továbbá, esnék oly napon, a mely az
 elhúnytra nézve emlékezetes. S ily értelemben tartaték a gyász még a halál
 évében és pedig Decemb. 20-kán, mint az elhunyt 79-ik születése napján.
 Rendje — a mely külön e célra nyomtatott meghívók által adatott a közönség
 tudtára, következő volt: 1.) Emlékbeszéd német nyelven, Kanya Páltól.
 2.) Gyászköltemény német nyelven, Dr Tavassytól, előadta Stuhlmüller Sam.
 tanító. 3.) Emlékbeszéd magyar nyelven, Tavassytól. 4.) Gyászköltemény magyar
 nyelven, Neumann Jóseftól, előadta Tavassy. — Az emlékszuakat közbe-
 közbe felválták alkalmi gyászénekek Feil György énektanító rendezése szerint,
 a szöveg alulírt által készült. (Címe: Tanodai búdal.) — Mind ezekből, miután
 az összes, úgy magyar mint német előadásokat már külön füzetben kiadatta
 a tiszt. elhúnytnak gyászoló családja és szintén már szét is osztogattatá az ő
 közel tisztelői között, és miután a magyar emlékbészéd már úgy is e füzet-
 nek „tanodai szónoklatok“ című rovata alatt áll, a Kanya tanár úr által
 mondott német beszéd pedig, mely leginkább életleírása adatokban gazdag,
 reméljük, miszerint egy közelebbi füzetünkben úgy is mint „Schedius élet-
 leírása“ közölhetendő léssen: (Ezt a füzetet ismertettük előző jegyzetünkben
 35. szám alatt.) ezuttal és e helyen, csak a többi magyar előadásokat közöl-
 jük még, ú. m. az ifjak kezdő énekét és Neumann József remek elegiáját.“
 (Schedius hamvait később a váci-úti sírkertből áthozták a kerepesi-úti teme-
 tőbe s jelenleg is ott pihennek a jobboldali 317. számú kriptában.)

---

*Utószó. Sajnálattal kell megjegyeznünk, hogy Schedius könyveiből, nyomtatványaiból, szép térképeiből főgimnáziumunk könyvtárának egyetlen egy példánya sincs. Reméljük, hogy nemeslelkű adakozók által, vagy vásárlás útján iskolánk még hozzá-
 juthat egyik-másik munkájához.*

